

ОМБУДСМАН НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

ДО
Г-ЖА ДЕНИЦА САЧЕВА
ПРЕДСЕДАТЕЛ НА
КОМИСИЯТА ПО ТРУДА И
СОЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА
51-ВО НАРОДНО СЪБРАНИЕ НА
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

ДО
ПРОФ. Д-Р КОСТАДИН АНГЕЛОВ
ПРЕДСЕДАТЕЛ НА
КОМИСИЯТА ПО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО
51-ВО НАРОДНО СЪБРАНИЕ НА
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

**УВАЖАЕМА ГОСПОЖО САЧЕВА,
УВАЖАЕМИ ГОСПОДИН АНГЕЛОВ,**

Във връзка с изпратено писмо до омбудсмана на Република България,
Ваш изх. № КТСП-51-553-08-58/15.07.2025 г., относно проект на закон за изменение и
допълнение на Закона за здравето и Мотиви към него, приложено Ви изпращам
становище по законопроекта.

С уважение,

**ВЕЛИСЛАВА ДЕЛЧЕВА
ОМБУДСМАН НА
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

СТАНОВИЩЕ

Относно: Законопроект за изменение и допълнение на Закона за здравето

В съответствие с изискванията на закона, омбудсманът на Република България в изпълнение на функциите на Национален превантивен механизъм по смисъла и в съответствие с Факултативния протокол към Конвенцията на Организацията на обединените нации против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание, приет на 18 декември 2002 г., извършва ежегоден мониторинг на Държавни психиатрични болници (ДПБ), Центрове за психично здраве (ЦПЗ) и социални услуги за лица с психични разстройства. Проверките са както планови, така и във връзка с постъпили в институцията жалби и сигнали, а също самосезирания по повод медийни публикации.

По смисъла на Конвенцията против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание към ООН и Европейската конвенция за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание към Съвета на Европа – държавните психиатрични болници са места за лишаване от свобода, тъй като част от пациентите са настанени със съдебни решения и не могат доброволно да ги напускат. Затова с особено внимание омбудсманът като НПМ следи за недопускане на изтезания и други форми на нечовешко или унижително отношение в тези места.

През годините и на база проведените проверки, омбудсманът като НПМ регистрира множество системни проблеми с правата на пациентите с психиатрични заболявания:

1) Прилагане на крайни принудителни мерки спрямо пациентите без наличието на система за контрол

Най-тежкият случай, който може да бъде квалифициран като изтезание от началото на мандата на омбудсмана като НПМ, е възникналият на 02.10.2023 г. пожар в Държавна психиатрична болница – Ловеч, по време на който е починал пациент.

Омбудсманът като НПМ установи тежки нарушения на правата на починалия пациент, а именно:

В деня на пожара пациентът е бил изолиран в продължение на 9 часа и е бил имобилизиран (вързан) за четирите крайника за почти 6 часа. По време на пожара той е бил вързан и не е могъл да се предпази. Имобилизацията се случва близо месец след постъпването му за лечение. Това от своя страна предполага, че след проведеното му лечение, острата фаза на заболяването му е овладяна. Още повече, че той е бил настанен в т. нар. „мека стая“, която позволява пациентите да правят всичко и да се движат свободно без рискове и без затруднения за обгрижващия ги персонал. Видно в случая, вместо меката стая да бъде използвана като щадящо и безопасно място за изолация, тя е използвана като „наказателна стая“, а пациентът е имобилизиран в нея.

От проведените интервюта с пациенти се установи, че починалият не е имал прояви на агресия и автоагресия през цялото време на лечението си. Поради това омбудсманът като НПМ не успя да установи кое е наложило прилагането на толкова крайни принудителни мерки, а именно три пъти връзване за четирите крайника и 10 часа изолация в една стая („мека стая“) в един и същи ден.

Омбудсманът установи, че е нарушена Наредба № 1 от 28 юни 2005 г. за реда за прилагане на мерки за временно физическо ограничаване при пациенти с установени психични разстройства. Съгласно чл. 11, ал. 2 от Наредбата пациент, по отношение на който се прилага мярка за временно физическо ограничаване, **се наблюдава непрекъснато** от определените от лекаря медицински сестри, които се сменят на всеки час. Видно от случая не е имало непрекъснато наблюдение на пациента по време на имобилизацията.

При проверката екипът на НПМ провери Книгата за взетите мерки за временно физическо ограничаване и установи редица случаи, при които на пациентите са назначени няколко поредни изолации и няколко имобилизации в един и същи ден или в поредни дни. Особено драстичен е случаят на пациент с диагноза „съдова деменция“, който от 30.09 до 02.10 е изолиран общо 5 пъти по 6 часа и е бил имобилизиран 2 пъти за по 2 часа.

Трябва да се подчертае, че Наредба № 1 от 28 юни 2005 г. за реда за прилагане на мерки за временно физическо ограничаване при пациенти с установени психични разстройства противоречи на Конвенцията против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унизително отнасяне или наказание към ООН и Европейската конвенция за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унизително отнасяне или наказание към Съвета на Европа. Омбудсманът счита, че е нечовешко и унизително отношение или отнасяне един пациент да бъде връзван в продължение на часове през един и същи ден и изолиран, както беше установено при проверката в ДПБ – Ловеч. В Наредбата не е разписано след като е назначена една мярка имобилизация (връзване) за 2 часа, това означава ли, че 5 минути след като е изтекла мярката пациентът отново може да бъде вързан неограничен брой пъти. Така също, когато човек е бил изолиран за 6 часа, не е разписано колко пъти може да се продължи тази мярка за по още 6 часа. На практика, човек може да бъде изолиран всеки ден в продължение на 15 дни почти без прекъсване на мярката.

В тази връзка омбудсманът като НПМ препоръча на Министерство на здравеопазването да преразгледа Наредба № 1 от 28 юни 2005 г. за реда за прилагане на мерки за временно физическо ограничаване при пациенти с установени психични разстройства и да изготви протокол за прилагане на принудителните мерки „имобилизация“ и „изолация“, в който ясно да е отбелязано с каква продължителност и колко често могат да бъдат изолирани и имобилизирани пациентите за период от 24 часа, както и да се конкретизират основанията, при които се прилагат тези мерки.

За съжаление, през месец август 2024 година екип НПМ извърши проверка в психиатричната клиника към УМБАЛ „Св. Марина“- гр. Варна, по повод на идентичен трагичен случай на изгорял пациент, който отново е бил с наложена мярка за временно физическо ограничаване „имобилизация“.

Отново през 2024 г. екип на НПМ извърши внезапна проверка по сигнал на

пациент в Държавна психиатрична болница (ДПБ) – Кърджали, която установи, че пациентът е бил нерегламентирано имобилизиран за четирите крайника - ръцете му са били вързани над главата и е бил вързан за двата крака. Пациентът е изпитвал силни болки и унижение, като междувременно е натискан по корема, вследствие на което се е изпуснал и е помолил да му дадат памперс.

2. Липса на механизъм за правна защита и други системни дефицити

Не по-малко по важност е Публичното изявление относно България от 4 ноември 2021 г. на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание (КПИ).

В заключителните си бележки Комитетът отбелязва, че в своите предходни доклади е вземал надлежно предвид многократните уверения на българските власти, че ще бъдат предприети действия за подобряване на третирането на лицата, настанени в психиатрични болници и социални институции. Същевременно констатациите от посещението през 2021 г. за пореден път показаха сериозните и дългогодишни проблеми, по които не е предприето системно действие. Това положение на нещата свидетелства за продължаваща липса на действие от страна на българските власти по повечето от основните недостатъци и по прилагането на конкретните и многократно отправяни в продължение на много години препоръки на Комитета. КПИ е на мнение, че отдавна е трябвало да бъдат предприети действия в тези насоки и е необходима коренна промяна в подхода към цялостния въпрос за грижите за психичното здраве и социалните грижи в институции в България.

През март 2023 г. Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание отново извърши проверка в две психиатрични болници в България и констатира, че насилието спрямо пациентите от страна на персонала продължава. От Комитета отчитат като сериозен провал на Министерството на здравеопазването, че не е успяло да преустанови тези неприемливи практики. Възможностите за терапия в психиатричните институции в България продължават да са дефицит, персоналът в тях е недостатъчен, а използването на средства за обездвижване не съответства на международните стандарти.

На 23.11.2023 г. Народното събрание прие решение за създаване на Временна комисия, със задача да проучи какви нарушения на правата на психичноболните пациенти са констатирани в България от Европейския комитет против изтезанията и от омбудсмана на Република България и да предложи законодателни промени, така че да гарантира равните права на българските граждани, както предвиждат Конституцията на Република България и конвенциите, по които Република България е страна. Сред задачите на комисията са: да се изведе на водещо място в Националната стратегия за психично здраве; гарантирането на спазване на правата на пациентите; да се обсъди и предложи отпадане на института на запрещение; съвместно с НПО и медицински експерти да се предприемат нужните стъпки за осигуряване на деинституционализирането на психичноболни пациенти и зачитането на личния им избор.

Омбудсманът като НПМ предложи на тази Временна комисия законодателни промени, касаещи правата на психично болните пациенти.

За съжаление, трагичните инциденти продължават да се повтарят. Препоръките

на омбудсмана и на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание за промяна на законодателството и подобряване на условията в лечебните заведения, които предоставят психиатрични грижи все още не са изпълнени. Нуждата от спешна промяна в законодателството е неотложна.

През годините омбудсманът като НППМ многократно е заявявал, че една от най-важните промени в законодателството е въвеждането на компенсаторен механизъм за пациентите, чиито права са били нарушени по време на престоя и лечението им в лечебните заведения, които предоставят психиатрични грижи. Това е единственият правен способ, чрез който пациентите могат да бъдат защитени.

По предложения ЗИД на Закона за здравето

Омбудсманът като НППМ смята, че едно от най-важните изменения, залегнало в посочения Законопроект за изменение и допълнение на Закона за здравето е предложеният нов член 149а, с който се въвежда забрана на всяка форма на жестоко, нечовешко или унижително отношение или налагане на наказание спрямо лицата с психични разстройства по време на лечението им и се разширява и дефинира кръгът от нарушения, подробно изброени в чл. 149а, ал. 2, както и на разпоредбите на чл. 165а.

С предложената чл. 149а, ал. 2, се регламентира възможност, при нарушение на забраната, засегнатите лица, техните законни представители или лицата, ангажирани с тяхната подкрепа, да търсят защита по реда на Глава осма на закона. Същевременно, в предложените нов чл. 165а и следващите, е регламентирана възможност всеки пациент да може да поиска пред районния съд по местонахождение на лечебното заведение прекратяване на действия и бездействия на медицинските лица и персонала на лечебното заведение, представляващи нарушение на забраната по чл. 149а, както и извършване на действия с цел прекратяване или предотвратяването им. **За особено положително се смята въвеждането със законопроекта на такъв механизъм за защита на правата на лицата с психични разстройства, за какъвто омбудсманът многократно е настоявал.**

Бих искала да отбележа също предвиденото регламентиране със съвместна наредба на министъра на здравеопазването и министъра на правосъдието на нов ред за прилагане на мерки за временно физическо ограничаване; задължителното извършване на патологоанатомична аутопсия в посочените в чл. 98, нова ал. 3 случаи; създаване на комисии по психично здраве с широко участие към общинските съвети, на чиято територия осъществяват дейност лечебни заведения за стационарна психиатрична помощ; задължение районният съдия да посещава на място пациента в лечебното заведение в посочените в чл. 154 случаи, както и други промени, включени в законопроекта. В същото време бих искала и да обърна внимание, че предвидената съвместна наредба на министъра на здравеопазването и министъра на правосъдието следва да адресира в полза правата на пациентите всички цитирани по-горе в становището дефицити на сега действащата наредба № 1 от 28 юни 2005 г.. Подходящо би било да се включи и подход, при който предвижданите местни комисии по психично здраве включват в състава си и местните обществени посредници, където такива функционират.

В заключение смятам, че в предложения законопроект са съобразени голяма част

от предложенията на институцията на омбудсмана и приемането му, след широко обсъждане и взимане предвид мненията и становищата на всички заинтересовани страни, ще доведе до гарантиране в по-голяма степен на правата на пациентите с психични разстройства и запазване на човешкото им достойнство, залегнали в Конституцията на Република България, международните договори и законодателството на страната.

Една от основните препоръки за законодателна промяна на омбудсмана като НПМ, която не е включена в настоящия Законопроект, е да се създаде единна информационна система, в която задължително да се вписва в реално време всяка „имобилизация“ и „изолация“ от всички психиатрични стационари в страната. Системата да свързва всички психиатрични стационари с Министерството на здравеопазването. Всеки месец Министерството на здравеопазването да предоставя публично данни, относно прилаганите принудителни мерки в психиатрични стационари в страната.

Надявам се, че направените предложения и коментари ще бъдат взети под внимание от народните представители при обсъждането на предлагания Закон за изменение и допълнение на Закона за здравето.